

ja diskurssina. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.

RINTALA, PÄIVI 1998: Kielikäsitely ja kielenohjailu. – *Sananjalka* 40 s. 47–64.

SAJAVAARA, PAULA 2000: Kielenohjailu. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 67–106. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VIINIKAINEN, TARU 2010: *Taipuuko "akrobaatti Aleksandra"? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Kattava kuvaus itämerensuomen balttilaislainoista

Santeri Junntila: *Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa. Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2015. 291 s. ISBN 978-951-1841-7.

Itämerensuomalaisten ja balttilaisten kielten yhteisistä sanoista on tehty havaintoja jo ennen nykyaikaisen kielitieteen syntyä, mutta vasta 1800-luvulla pystyttiin kehittämään menetelmät, joiden avulla havaittujen yhtäläisyyksien laatua voitiin arvioida ja täsmentää. Uranuurtaja oli tanskalainen Vilhelm Thomsen, jonka klassinen teos *Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog: En sproghistorisk Undersøgelse* ilmestyi Kööpenhaminassa vuonna 1890. Jo parikymmentä vuotta aiemmin Thomsen oli julkaissut vastaavan esityksen germaanisista lainoista (Thomsen 1870), joiden yhteydessä hän otti kantaa myös muutama balttilaisperäisiin sanoihin sekä kielikontakteihin yleisemmin. Kielellisen substanssin äkillisen karttumisen ohella ratkaiseva edistysaskel oli äännehistoriallinen kehys ja täsmällinen analyysimenetelmä, jolla Thomsen käsitteli aineistoaan. Työstä tuli esikuva ja lähtökohta itämerensuomalaiselle lainasana-

tutkimukselle. Santeri Junntila on väitöskirjassaan selvittänyt, mitä kansainvälinen tiedeyhteisö Thomsenista alkaen on saanut aikaan balttilaislainojen tutkimuksen alalla vuoteen 2009 mennessä. Tutkimuksen aineistona ovat kaikki ne itämerensuomalaiset sanat, joille on vähintään kerran ehdotettu balttilaista lainaetymologiaa.

Väitöskirjan rakenne

Junntila on jakanut väitöskirjansa viiteen päälukuun. Näistä ensimmäinen on johdanto, jossa selostetaan työn tavoitteet, aiemman tutkimuksen pääkohdat, aineiston rajaukset sekä esitystavat ja työn rakenne. Toisessa luvussa määritellään, mitä tarkoittavat *kantasuomi*, *balttilaisuus* ja *lainaetymologia*. Lisäksi selvitetään, miten lainaetymologioiden määrä on tutkimuksessa laskettu. Se on olennaista työssä, jossa kvantitatiivisilla seikoilla on keskeinen osuus.

Luvussa 3 esitellään aineiston balttilaiset lainaetymologiat sekä niiden saama vastaanotto tiedeyhteisössä. Ensin tarkastellaan alkuperämainintojen tyyppejä. Junntila tähdentää, että pelkkä väite sanan balttilaisesta alkuperästä ei vielä tee siitä

lainaetymologiaa vaan lisäksi tarvitaan uskottava rinnastus lähtömuotoa edustavaan sanaan. Yleistajuisissa katsauksissa lainasanat esitetään usein yksinkertaisina luetteloina vailla rinnastuksia ja perusteluja, ja tästä saattaa asiaa tarkemmin tuntemattomille syntyä sellainen harhakuva, että uusienkin etymologioiden esittäminen on vain pintapuolista luettelemista.

Tiedeyhteisön kommentit etymologioita koskevilla keskusteluilla ovat kiinnostavia, koska niiden kautta muodostuu sanan etymologinen status. Tämä keskustelu käydään tutkijayhteisön piirissä alan konferensseissa ja tutkimuskirjallisuudessa argumentein, jotka yleensä avautuvat vain alaan perehtyneille. Keskustelun analysoinnin pohjalta Junttila jaottelee aineistonsa etymologiat keskeytyksittä hyväksytyihin (A), keskustelun myötä hyväksytyihin (B), kiistanalaisiin (C), kannatuksensa menettäneisiin (D), kritisoituihin ja kannatuksettomiin (E), maininnatta hylättyihin (F) ja arvioimattomiin (G). Luvun 3 päätteeksi hän summaa trendejä, joita etymologioiden vastaanotossa on eri aikoina ollut havaittavissa.

Luvussa 4 Junttila erittelee argumentteja, joita etymologioiden perustelussa tai kumoamisessa on käytetty. Hän esittelee viisi eri argumenttityyppiä: muoto-, merkitys-, lähtökieli-, levikki- ja lainakerrostuma-argumentit. Kunkin tyypin alalajeja käsitellään omilla alaluvuissaan. Luku 4 on työn laajin.

Luvussa 5 Junttila kokoaa työnsä tulokset. Hän erottaa tutkimassaan 141 vuoden mittaisessa jaksossa kolme kautta. Ensimmäistä edustaa Thomsenin ajan kukoistusvaihe 1800-luvun jälkipuoliskolla. Sitä seuraa vakiintuneisuuden kausi, jolloin lainasanatutkimus jää taka-alalle vanhan perintösanaston tutkimuksen rinnalla. Tilanne jatkuu 1970-luvun alkuun asti, jolloin tapahtuu tutkimusparadigman muutos nuogrammaattisesta strukturalistiseksi ja alkaa lainasanatutkimuksen uusi nousu. Lopuksi Junttila hylkää muu-

tamia aiemmin hyväksytyjä balttilais-etymologioita (mm. *karsina*, *huoli*) ja arvioi mahdollisesti oikeiksi eräitä sellaisia selityksiä, jotka muu tiedeyhteisö on ollut taipuvainen hylkäämään (mm. *sulhanen*, *teeri*).

Oma etymologinen kirjasto

Junttilan tutkimusaihe on poikkeuksellisen haastava, koska itämerensuomen balttilaisia lainoja ovat tutkineet muutkin kuin suomensukuisten kielten spesialistit eikä tieteellinen vuoropuhelu kielikuntarajan yli ole ollut kovinkaan aktiivista (ks. s. 135). Tuloksia on julkaistu monilla eri kielillä ja useilla sellaisillakin foorumeilla, jotka eivät ole fennougristi- tai fennistipiireissä yleisesti tunnettuja. Junttila on jäljittänyt lähteitä etymologisista viitetaulukoista, kortistoista, hakemistoista, tutkimuskirjallisuudesta sekä kirjastoväkeä ja kollegoita konsulttoimalla.

Lähteiden hankkiminen omaan käyttöön on ollut monen vuoden projekti. Junttila on itse koonnut skannaamalla ja valokuvaamalla etymologisen kirjaston, johon hän on tallentanut työnsä kannalta relevantit tutkimustekstit. Esipuheessa hän toteaa, että vain pieni osa aineistosta on saatavilla Internetissä. Digitaalisten aineistojen tilanne paranee koko ajan, mutta fennougristiikka ei edusta kehityksen terävintä kärkeä. Sivulla 38 Junttila toteaa sarkastisesti, että nykyinen kulutus-Suomi käyttää kielellisen menneisyytensä kartoittamiseen paljon vähemmän varoja kuin Setälän ajan köyhä agraari-Suomi.

Rajauksia

Alkuperäisen suunnitelman mukaan Junttilan väitöskirjaan olisi sisällynyt laaja kronologinen katsaus tutkimuksen edistymiseen Thomsenin päivistä nykyaikaan asti. Se on kuitenkin jätetty pois, koska työn sivumäärä uhkasi paisua yli ihanne-

voiko ja tarvitseeko kielellistä tietoa erottaa jyrkästi ensyklopedisesta tiedosta, kun sanoilla usein on selvät kytkökset kielenulkoiseen maailmaan. Liettuan sanaa *šeškas* 'hilleri' käsitellessään Junttila (s. 238) referoi itsekin kielenulkoista tietoa kyseisen eläimen levinneisyydestä.

Sähköinen liite täydentää

Painettua väitöskirjaa täydentää pelkästään sähköisenä julkaistu taulukkoliite.¹ Sen ensimmäisessä taulukossa on lueteltu kaikki etymologisesta kirjallisuudesta löytyneet balttilaista alkuperää koskevat maininnat siitä riippumatta, ovatko ne uusia, vanhoja, perusteltuja vai perustelemattomia. Kukin maininta on esitetty omalla rivillään, ja koko tutkimusjakson (vuodet 1869–2009) osalta rivien määrä on peräti 21 251. Taulukon sisällön kvantitatiivista jakaumaa on selostettu teoksen sivulla 63. Alaluvussa 3.1.2 on graafinen esitys alkuperämainintojen ajallisesta jakaumasta ja alaluvussa 3.1.3 alkuperämainintojen jakautumisesta tutkimuskirjallisuuteen, sanakirjoihin ja yleisteoksiin.

Graafiset esitykset ovat havainnollisia, ja niitä avataan tekstissä kiitettävästi. Sen sijaan liitetaulukon tulkinta on joiltakin osin hankalaa, sillä selitykset on osattava itse hakea joko painetusta tai sähköisestä kirjasta. Joitakin esitystapoja ei selitetä ollenkaan. Sivulla 39 kerrotaan, että tutkimushistoriallisen taulukon ensimmäisenä sarakkeena (A) on alkuperämainintatyyppit ja että tyyppit määritellään alaluvussa 3.1.1, jossa ei kuitenkaan ole selostettu taulukossa käytettyjä kirjainkoodeja eikä kytketty niitä eksplisiittisesti alkuperämainintatyyppeihin. Merkintätapoja koskevia selityksiä on kirjan eri kohdissa, ja ne saatavat poiketa totutuista. Esimerkiksi lainaetymologian määritelmää käsittelevässä luvussa 2.3 ilmoitetaan, että etymologista

rinnastusta osoitetaan eri tapauksissa merkeillä ~ ja = ja lisäksi lyhenteellä *vrt.* Myös eräiden kielilyhenteiden kohdalla on mahdollisuus arvata väärin: *lv* tarkoittaa lättiä eli latviaa ja *vs* eteläviroa.

Pientä viimeistelemättömyyttä

Painetussa teoksessa ei ole minkäänlaisia hakemistoja. Jos kirjaa haluaa käyttää tehokkaasti, on pakko turvautua sähköiseen versioon ja etsiä haluamansa sanat hakutoimintojen avulla. Sähköisen liitteen kolmannen taulukon sanalistasta ei ole hakemiston korvaajaksi, sillä siinä on sanat ja termit esitetty sivu kerrallaan aakkos- tettuina. Siitäkin joutuu siis etsimään sanan eri esiintymät hakutoiminnon avulla. Työn taulukoista ja kaavioista ei ole luet- teloja sisällysluettelon yhteydessä. Si- vulla 253 viitataan taulukkoon 11, jollaista työssä ei ole.

Lähdeluettelo on runsas, ja vielä lisää on sähköisessä liitteessä, johon on koottu liitteessä esitettyjen mainintojen lähteet. Viittaustekniikkaa ei voi kiitellä yhtenäiseksi. Muutamiin lähteisiin on viitattu teoslyhenteillä, useimpiin normaaleilla tekijän sukunimestä ja vuosiluvusta koostuvilla viittauksilla. Esimerkiksi Thomsenin *Beröringer* on lyhennetty *BFB*, ja se löytyy lähdeluettelosta *B*-alkuisten kohdalta. Sen sijaan Thomsenin (1870) *Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen* löytyy Thomsenin sukunimen kohdalta. Lauri Hakulisen (1979) *Suomen kielen rakenne ja kehitys* on lähdeluettelossa *SKRK* ja siis *S*-alkuisten kohdalla. Kun työssä on keskeistä tutkimushistoriallisen tiedon kumuloituminen, olisi tarpeen nähdä kaikkien lähteiden ilmestymisvuodet jo viitteestä.

Kun lähteissä on teoksia, joiden tekijöillä on sama sukunimi, on tapana lisätä viitteeseen etunimen alkukirjain, mutta Junttilan työtä lukeva joutuu lähdeluettelon vuosilukujen perusteella päätte-

¹ Ks. Tutkimushistoriallinen taulukkoliite: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/158777>.

lemään, kuka Häkkinen, Itkonen tai Salminen kulloinkin on kysymyksessä. Timo Salmisen (2008) kohdalla (s. 16) asia ei valkene ollenkaan, koska hänen teoksensa *Aatteen tiede* puuttuu lähdeluettelosta. Siellä ei ole myöskään yhtään Juha Janhusen teosta, vaikka tällaisiin viitataan esimerkiksi sivuilla 181, 201 ja 253. Myös ”Hakulinen 1941” (s. 173, 224) jää arvoitukseksi.

Tyylikäs ulkoasu

Junttila on taittanut ja painattanut väitöskirjansa itse. Ulkoasu on kielitieteelliseksi väitöskirjaksi edustava, ja tekstiä on miellyttävää lukea. Taulukoita ja kaavioita on selkeytetty käyttämällä rohkeasti värejä.

Teos ei kuulu mihinkään tieteelliseen sarjaan. Tällä tuskin on merkitystä teoksen tunnettuuden kannalta, koska valtaosa tutkijoista hakee joka tapauksessa aineistonsa verkosta aiheen perusteella eivätkä tieteelliset kustantajat ole kovin aktiivisia markkinoimaan julkaisujaan. Kansainvälisen tutkijayhteisön kannalta suurempi ongelma lienee se, että teos on suomenkielinen. Junttila on itsekin tuonut kielimuurin merkityksen esiin useissa kohdin (esim. s. 34, 40–41, 121, 229). Toisaalta mikään ei estä julkaisemasta parhaita paloja myöhemmin muilla kielillä.

Villin näköinen kansikuva tuo ensi vilkaisulla mieleen pakanalliset orgiat, mutta tarkempi tutkiminen paljastaa sen tieteellisen taustan. Kuvaan on koottu suuri määrä sellaisia reaalia maailman tarkoituksia, joiden nimityksille on esitetty balttilaisia lainaetymologioita. On *hanhi*, *hirvi*, *kantele*, *morsian*, *perkele*, *reki*, *tuura* ja paljon muuta. Kuvan on piirtänyt tutkijakollega Rigina Ajanki.

Arvokasta perustutkimusta

Pienistä puutteistaan huolimatta Junttilan työ on poikkeuksellisen ansiokas ja tutkijayhteisön kannalta hyödyllinen väi-

töskirja. Siinä esitellään yli tuhat sellaista sanaa, jotka ainakin kerran on pyritty selittämään itämerensuomalaisten kielten vanhoihin balttilaislainoihin kuuluvaksi. Työn lopussa Junttila kuitenkin toteaa, että varmojen lainojen määrä on alle kolmesataa ja tuskin nouseekaan sen yli, vaikka uusimpien metodien puitteissa vielä voitaisiinkin osoittaa kymmeniä lainoja lisää.

Junttilan väitöskirja on teos, jota kukaan itämerensuomen sanaston tutkija ei vastedes voi ohittaa. Tieteellisen mielenkiinnon lisäksi se herättää myös inhimillistä uteliaisuutta, sillä sitä voi lukea lainasanatutkijoiden henkilökohtaisten saavutusten arviointina. Kuka on esittänyt eniten balttilaisia lainaetymologioita? Kenen etymologiat ovat saaneet eniten kannatusta? Kenen etymologioista suurin osa on vaiettu kuoliaaksi? Vastaukset löytyvät Junttilan väitöskirjasta. Ottakaa ja lukekaa!

KAISA HÄKKINEN
etunimi.sukunimi@utu.fi

Lähteet

- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- KARLSSON, FRED 1975: Fennistiikan tieteenparadigmasta ja sen ohjausvaikutuksesta. – *Virittäjä* 79 s. 179–192.
- KUHN, THOMAS S. 1970: *The structure of scientific revolutions*. Toinen laitos. London: The University of Chicago Press.
- SALMINEN, TIMO 2008: *Aatteen tiede. Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1172. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- THOMSEN, VILH. 1890: *Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog: En sproghistorisk Undersøgelse*. København: Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

THOMSEN, WILH. 1870: *Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappische. Eine sprachgeschichtliche unter-*

suchung. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.

Kielipolitiikan analyysia viittomakielten näkökulmasta

Maartje De Meulder: *The power of language policy. The legal recognition of sign languages and the aspirations of deaf communities.* Jyväskylä Studies in Humanities 301. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2016. Yhteenveto-osuus 134 s. ja viisi artikkelia. ISBN 978-951-39-6875-5.

Suomalaisesta viittomakielestä on tehty tutkimusta runsaat 30 vuotta, ja viittomakielen väitöskirjoja on Suomessa ilmestynyt viimeisten 15 vuoden aikana tasaiseen tahtiin. Ensimmäinen väitöskirja oli Ritva Takkinen (2002) tutkimus viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksumisesta. Tutkimuksissa on käsitelty pääosin fonologiaa ja jonkin verran morfologiaa, ja jossain määrin tarkastelu on laajentunut myös syntaksin suuntaan (ks. Jantunen 2009). Sosio-onomastista tutkimusta edustaa Päivi Rainön (2004) väitöskirja suomalaisen viittomakielen henkilöviittomien piirteistä. Teoksessa on myös tietoa Suomen viittomakielisen yhteisön ja suomalaisen viittomakielen alkuvaiheista. Kielisosiologista lähestymistapaa edustaa Karin Hoyerin väitöskirja (2012), jossa tarkastellaan kielisuunnittelua suomenruotsalaisen, albanialaisen ja kosovolaisen viittomakielen sanakirjatyön näkökulmasta. Kaikkiaan sanakirjatyö on ollut tärkeä osa viittomakielisten palvelujen parantamista ja viittomakielen näkyväksi tekemistä niin Suomessa kuin muuallakin. Suomalaisesta ja suomenruotsalaisesta viittomakielestä ylläpidetään Kuurojen Liitossa kahta avointa ja ilmaista sanakirjapalvelua, Suomen viittomakielten verkkosanakirjaa

Suvi ja Suomalaisen viittomakielen wikisanakirjaa. Paljon työtä on siis tehty, mutta paljon on vielä tehtävääkin.

Kielipolitiikka on aina ollut muodossa tai toisessa keskeinen osa politiikkaa, mutta määrätietoisemmin kielipolitiikan tutkimusta on harjoitettu parin kolmen viime vuosikymmenen ajan. Tällä kentällä on liikkunut eri perinteistä nousevia tutkijoita. Osa heistä on lähestynyt kielipolitiikan kysymyksiä teoreettisemmin, kun taas toiset ovat keskittyneet enemmän kielipolitiikan toimeenpanoon ja käytännön tilanteisiin eri kielyhteisöissä. Myös viittomakielten tilannetta on aiempaa enemmän analysoitu viime vuosikymmenten aikana. Tässä työssä ovat kohdanneet monet tieteenalat, kuten sosiologia ja muut yhteiskuntatieteet, kielitiede ja historia. Esimerkiksi Karin Hoyer (2012), Rachel McKee (2011), Joseph J. Murray (2015), Trevor Reagan (2010) ja Tove Skutnabb-Kangas (ks. Skutnabb-Kangas & Aikio-Puoskari 2003) ovat käsitelleet viittomakielisten kielellisiä oikeuksia ja viittomakielten elinmahdollisuuksia eri ympäristöissä. Maartje De Meulderin väitöskirja *The power of language policy: The legal recognition of sign languages and the aspirations of deaf communities* on osa tätä tutkimusten ketjua ja tuo siihen merkittävän lisän.

Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja menetelmät

De Meulderin tutkimus on ensimmäinen Suomessa julkaistu väitöskirjatasoinen